

การกระจายตัวและการเปลี่ยนแปลง
ของจำนวนวัดและบุคลากร
ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

**Distribution and Change in the Number of
Temples and Buddhist Personnel in Thailand**

ศุภฤกษ์ โออินทร์* อริสา จิระศิริโชติ**

และกมลพร อุปการแก้ว***

Supharerk O-IN, Arisa JIRASIRICHOTE

and Kamonporn UPAKANKAEW

* ** *** ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

* ** *** Department of Geography, Faculty of Arts, Silpakorn University,
Thailand

ตอบรับบทความ (Received) : 8 มิ.ย. 2566

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 21 ม.ค. 2567

เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 13 พ.ย. 2566

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 8 ก.พ. 2567

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการกระจายตัวและการเปลี่ยนแปลงของจำนวนวัดในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555-2565 งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิ จากเอกสารและจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์และสถิติเชิงพื้นที่ สังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวคิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม แนวคิดการกระจายเชิงพื้นที่ และแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แล้วสรุปผลเป็นการบรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า ในปี พ.ศ. 2565 ประเทศไทยมีวัดทั้งหมด 43,471 แห่ง พบมากที่สุดใภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดที่มีวัดมากที่สุด คือ จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 2,215 แห่ง ส่วนจังหวัดที่มีวัดน้อยที่สุดคือ จังหวัดภูเก็ต จำนวน 41 แห่ง โดยจังหวัดที่มีวัดเพิ่มมากที่สุดในช่วงปี พ.ศ. 2555-2565 คือ จังหวัดอุดรธานี มีวัดเพิ่มขึ้น 335 แห่ง ส่วนจำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนาพบว่าในปี พ.ศ. 2565 มีพระภิกษุและสามเณร จำนวน 288,342 รูป ลดลงจากปี พ.ศ. 2555 ที่มีพระภิกษุและสามเณร จำนวน 355,295 รูป โดยจังหวัดที่มีบุคลากรทางพระพุทธศาสนามากที่สุด คือ กรุงเทพมหานคร จำนวน 18,055 รูป น้อยที่สุด คือ จังหวัดสตูล จำนวน 287 รูป จังหวัดที่มีจำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนาลดลงส่วนใหญ่อยูในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลดลงมากที่สุด คือ จังหวัดนครราชสีมา ลดลง 9,175 รูป และจังหวัดที่มีบุคลากรทางพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นมากที่สุด คือ จังหวัดหนองคาย เพิ่มขึ้น 501 รูป

คำสำคัญ: วัด บุคลากรทางพระพุทธศาสนา การกระจายตัว การเปลี่ยนแปลง

Abstract

The purpose of this research was to study the distribution and change in the number of temples in Thailand between 2012 and 2022. This quantitative research utilized geographic information and statistical analysis, drawing on data from official documents and relevant government agencies. The data was processed using concepts of cultural diffusion, spatial distribution, and social and cultural change. The research findings can be summarized as follows: In 2022, Thailand had a total of 43,471 temples, with the highest concentration in the northeastern region. The province with the most temples was Nakhon Ratchasima, with 2,215 temples. In contrast, the province with the fewest temples was Phuket, with only 41 temples. The province that experienced the most significant increase in the number of temples during the period from 2012 to 2022 was Udon Thani, with an addition of 335 temples. Conversely, the number of Buddhist monks and novices decreased from 355,295 in 2012 to 288,342 in 2022. The province with the highest number of Buddhist clergy in 2022 was Bangkok with 18,055, while the province with the fewest was Satun with 287. Most of the decline in Buddhist clergy numbers occurred in the northeastern region, with the most substantial decrease observed in Nakhon Ratchasima, where there was a decrease of 9,175. In contrast, the province of Nong Khai saw the most significant increase in the number of Buddhist clergy, with a growth of 501.

Keywords: Temples, Buddhist Personnel, Distribution, Change

1. บทนำ

ศาสนาพุทธ ถือเป็นศาสนาหลักในประเทศไทยที่มีประชาชนนับถือมากที่สุดในปัจจุบัน จากรายงานของศูนย์ข้อมูลกลางทางด้านศาสนา (2565) พบว่าประเทศไทยในปี พ.ศ. 2565 มีประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประมาณ 54,948,885 คน (ร้อยละ 92.52) รองลงมา คือ ศาสนาอิสลาม (ร้อยละ 5.41) ศาสนาคริสต์ (ร้อยละ 1.21) และผู้นับถือศาสนาอื่น ๆ รวมทั้งผู้ที่ไม่มีศาสนา (ร้อยละ 0.86) ส่งผลทำให้ในปัจจุบันในปี พ.ศ. 2565 ประเทศไทยมีศาสนสถานประจำศาสนาพุทธ หรือ วัด (ที่มีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่) จำนวนทั้งสิ้น 43,471 แห่ง โดยเฉพาะมหานิกายมีมากถึง 38,885 แห่ง รองลงมาเป็นธรรมยุต จำนวน 4,547 แห่ง¹ โดยวัดถือเป็นศาสนสถานที่สำคัญของพระพุทธศาสนา รวมถึงการเป็นสถานที่อยู่อาศัยหรือที่จำพรรษาของพระภิกษุ และสามเณรเพื่อใช้ประกอบกิจกรรมประจำวันของพระภิกษุสงฆ์ ได้แก่ การทำวัตรเช้าและเย็น และสังฆกรรมในอุโบสถ เป็นต้น อีกทั้งยังใช้ประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เช่น การเวียนเทียน การสวดมนต์ การทำสมาธิ เป็นต้น และยังเป็นศูนย์รวมในการมาร่วมกันทำกิจกรรมช่วยกันส่งเสริมพระพุทธศาสนา เช่น การมาทำบุญในวันพระของแต่ละท้องถิ่นของพุทธศาสนิกชน เป็นต้น² ทำให้วัดกลายมาเป็นสิ่งที่ผูกพันกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธอย่างแนบแน่นมาตั้งแต่ในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ตั้งแต่การเกิด การตาย การดำเนินกิจกรรมของประชาชนในพื้นที่ การเป็นที่ศึกษาของบุตรหลานที่ประชาชนส่งเข้ามาเรียน และฝึกอบรมทางศีลธรรม รวมไปถึงการเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของชุมชน

¹ “ระบบทะเบียนวัด,” สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, สืบค้นเมื่อ 4 มกราคม 2566, <http://binfo.onab.go.th/Temple/Dashboard.aspx>.

² “สถิติผู้นับถือ,” ศูนย์ข้อมูลกลางทางด้านศาสนา, สืบค้นเมื่อ 4 มกราคม 2566, <https://e-service.dra.go.th/religion/buddhism?type=10>.

ในปัจจุบันเนื่องด้วยสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งจำนวนศาสนสถานและจำนวนภิกษุสงฆ์ รวมไปถึงแนวโน้มการนับถือศาสนาพุทธที่ลดน้อยลงทำให้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงจำนวนศาสนสถานและจำนวนภิกษุสงฆ์ในแต่ละพื้นที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการกระจายและเปลี่ยนแปลงของศาสนสถานหรือวัดในประเทศไทย

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาลักษณะการกระจายตัวและการเปลี่ยนแปลงจำนวนวัดในประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2555-2565
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงจำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ในช่วงปี พ.ศ. 2555-2565

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิ จากเอกสาร รายงาน และการค้นคว้าทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์จากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานสถิติแห่งชาติ ศูนย์ข้อมูลกลางทางด้านศาสนา และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นต้น มาวิเคราะห์ด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์และสถิติเชิงพื้นที่ สังเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการศึกษาวิจัย โดยงานวิจัยครั้งนี้ได้ใช้แนวคิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม³

³ Robert H. Wintrop, *Dictionary of Concepts in Cultural Anthropology* (New York: Greenwood Press, 1991).

แนวคิดการกระจายเชิงพื้นที่⁴ และแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม⁵

4. ผลการวิจัย

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงจำนวนศาสนสถานศาสนาพุทธหรือวัดจากข้อมูลสถิติของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ⁶ สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 1 ดังนี้

⁴ ทันทิกา เดชะศิริ, “การกระจายตัวปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกทำเลที่ตั้งและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกใช้บริการธุรกิจรถเช่า กรณีศึกษาอำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550).

⁵ สุพิศวง ธรรมพันทา, *มนุษย์กับสังคม*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: ภูมิไทย, 2543), 67. อ้างถึง Neil J. Smelser, *Sociology*, 3rd (Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1988), 383.

⁶ “จำนวนวัดในประเทศไทย ปี 2555-2564,” สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, สืบค้นเมื่อ 4 มกราคม 2566, <https://www.onab.go.th/th/content/category/detail/id/805/iid/9905>; “ระบบทะเบียนวัด,” สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, สืบค้นเมื่อ 4 มกราคม 2566, <http://binfo.onab.go.th/Temple/Dashboard.aspx>.

ตารางที่ 1 สถิติจำนวนวัดในประเทศไทย จำแนกตามลักษณะวัด

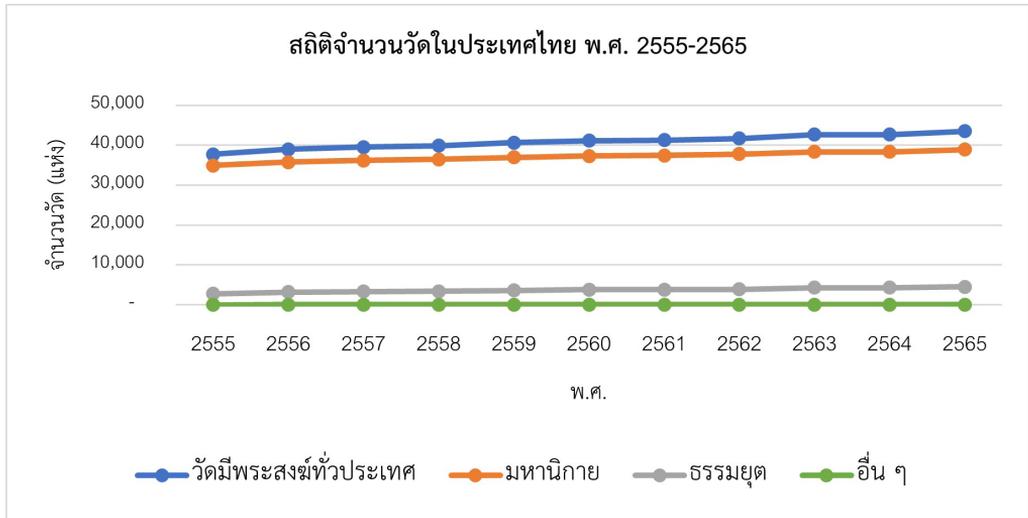
ในปี พ.ศ. 2555-2565

ลักษณะวัด	2555	2556	2557	2558	2559	2560	2561	2562	2563	2564	2565
วัดมีพระสงฆ์ ทั่วประเทศ	37,713	38,984	39,481	39,883	40,610	41,142	41,252	41,654	42,621	42,626	43,305
มหานิกาย	34,910	35,751	36,130	36,435	36,946	37,308	37,400	37,746	38,293	38,297	38,793
ธรรมยุต	2,771	3,199	3,317	3,413	3,628	3,798	3,816	3,872	4,290	4,291	4,473
จีนิกาย	14	15	14	15	15	15	15	15	15	15	16
อนัมนิกาย	18	19	20	20	21	21	21	21	23	23	23
พระอารามหลวง	310	310	310	310	310	310	310	310	310	310	310*
มหานิกาย	247	247	247	247	247	247	247	247	247	247	247
ธรรมยุต	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63

* หมายถึงเหตุ ปี พ.ศ. 2565 มีพระอารามหลวงจำนวน 310 แห่ง ตามรายชื่อพระอารามหลวงที่วราชอาณาจักร (กรมศิลปากร, *ตำนานพระอารามหลวง, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพฯพมทพทนคร: กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, 2563), 89-95.*

ตารางที่ 1 สถิติจำนวนวัดในประเทศไทย จำแนกตามลักษณะวัด
ในปี พ.ศ. 2555-2565 (ต่อ)

ลักษณะวัด	2555	2556	2557	2558	2559	2560	2561	2562	2563	2564	2565
วัดราษฎร์	37,403	38,674	39,171	39,573	40,300	40,832	40,942	41,344	42,311	42,316	42,995
มหานิกาย	34,663	35,504	35,883	36,188	36,699	37,061	37,153	37,500	38,046	38,050	38,546
ธรรมยุต	2,708	3,136	3,254	3,350	3,565	3,735	3,753	3,808	4,227	4,228	4,410
จีนิกาย	14	15	14	15	15	15	15	15	15	15	16
อนัมนิกาย	18	19	20	20	21	21	21	21	23	23	23
วัดที่ได้รับ พระราชทาน วิสุงคามสีมา	22,648	22,959	23,168	23,484	24,073	24,463	24,656	25,269	25,790	25,794	26,159
วัดที่ยังไม่ได้รับ พระราชทาน วิสุงคามสีมา	15,065	16,025	16,313	16,399	16,537	16,679	16,596	16,385	16,831	16,832	17,146

ภาพที่ 1 สถิติจำนวนวัดจำแนกตามประเภทวัดในประเทศไทย
พ.ศ. 2555-2565

จากตารางที่ 1 พบว่า ประเทศไทยในปี พ.ศ. 2565 มีจำนวนวัดทั้งหมด 43,305 แห่ง เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2555 ที่มีจำนวน 37,713 แห่ง มากถึง 5,592 แห่ง ข้อมูลสถิติจำนวนวัดในประเทศไทยจะเห็นได้ว่ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี ดังภาพที่ 2 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในช่วงที่ผ่านมา มีจำนวนวัดเพิ่มเฉลี่ยปีละประมาณ 559 แห่งต่อปี โดยเฉพาะช่วงปี พ.ศ. 2555-2556 มีจำนวนวัดเพิ่มมากถึง 1,271 แห่ง ส่วนในช่วงที่มีจำนวนวัดเพิ่มขึ้นน้อยที่สุด คือ ช่วงปี พ.ศ. 2563-2564 มีจำนวนวัดเพิ่มขึ้นเพียง 5 แห่ง

เมื่อพิจารณาจำนวนวัดตามการจำแนกตามลักษณะวัดในปี พ.ศ. 2565 พบว่า วัดส่วนใหญ่ในประเทศไทยเป็นวัดของมหานิกาย มีจำนวนทั้งหมด 38,793 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 89.58 ของทั้งหมด รองลงมาเป็นวัดของธรรมยุต จำนวน 4,473 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 10.33 วัดของอนัมนิกาย จำนวน 23 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 0.05 และวัดของจีนิกาย 16 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 0.04 ตามลำดับ

ซึ่งพบว่าวัดส่วนใหญ่ที่มีการเพิ่มขึ้นจะเป็นวัดของมหานิกายกับของธรรมยุต โดยในปี พ.ศ. 2556 พ.ศ. 2559 และ พ.ศ. 2563 ที่มีจำนวนวัดเพิ่มขึ้นอย่างมาก คือ 1,271 แห่ง 727 แห่ง และ 967 แห่ง ตามลำดับ

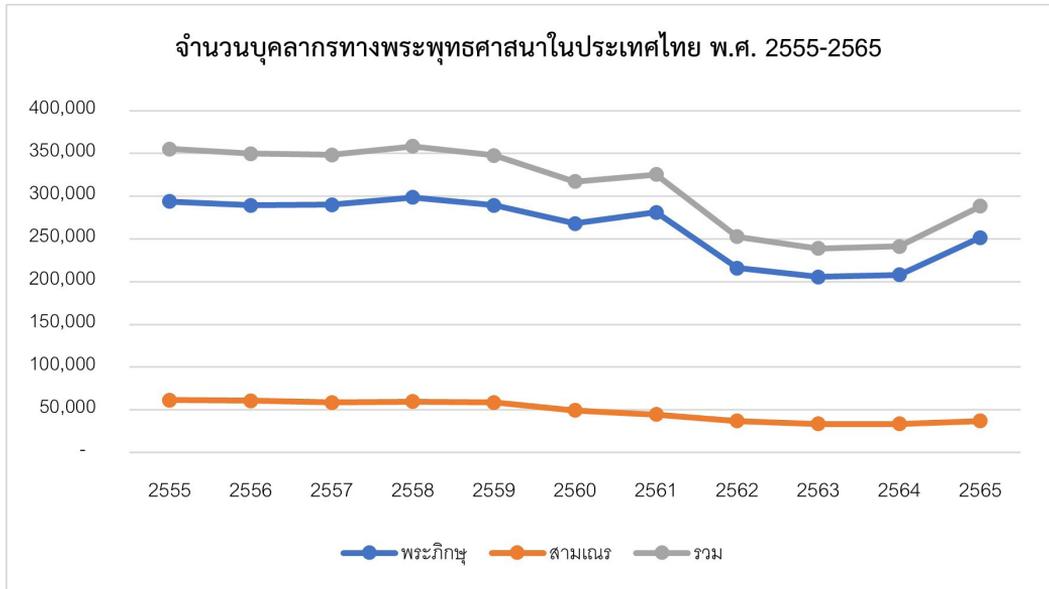
เมื่อพิจารณาจำนวนตามประเภทวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ในประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2565 มีทั้งหมดจำนวน 26,159 แห่ง เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2555 ที่มีจำนวน 22,648 แห่ง มากถึง 3,758 แห่ง เฉลี่ยเพิ่มขึ้นปีละ 376 แห่งต่อปี และวัดที่ยังไม่ได้รับพระราชทาน จำนวน 17,146 แห่ง เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2555 ที่มีจำนวน 15,065 แห่ง เพิ่มขึ้น 2,081 แห่ง เพิ่มขึ้นเฉลี่ยปีละ 208 แห่งต่อปี

แต่เมื่อพิจารณาร่วมกับจำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนาอันได้แก่ ภิกษุและสามเณร กลับพบว่าในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2555-2565) จำนวนพระภิกษุและสามเณรมีจำนวนน้อยลง โดยในปี พ.ศ. 2565 พบว่ามีจำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนา จำนวน 288,342 รูป จำแนกเป็นพระภิกษุ 251,532 รูป และสามเณร 36,810 รูป ลดลงจากปี พ.ศ. 2555 ประมาณ 66,953 รูป⁷ และเมื่อพิจารณาจากข้อมูลสถิติจำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยพบว่า จำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนาทั้งพระภิกษุและสามเณรมีแนวโน้มลดลงในช่วงปี พ.ศ. 2561-2564 อย่างต่อเนื่อง ก่อนที่จะปรับตัวเพื่อขึ้นในปี พ.ศ. 2565 สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 2 ดังนี้

⁷ “สถิติบุคลากรและศาสนสถานทางศาสนาในประเทศไทย,” สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2566, http://ittdashboard.nso.go.th/preview.php?id_project=56.

ตารางที่ 2 จำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนา ในประเทศไทย
ในช่วงปี พ.ศ. 2555-2565

พ.ศ.	จำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนา (รูป)						รวม (รูป)		
	พระภิกษุ			สามเณร			มหานิกาย	ธรรมยุต	รวม
	มหานิกาย	ธรรมยุต	รวม	มหานิกาย	ธรรมยุต	รวม			
2555	260,862	33,017	293,879	53,159	8,257	61,416	314,021	41,274	355,295
2556	256,590	32,541	289,131	53,627	6,901	60,528	310,217	39,442	349,659
2557	256,826	33,189	290,015	51,614	6,804	58,418	308,440	39,993	348,433
2558	264,442	34,138	298,580	52,278	7,309	59,587	316,720	41,447	358,167
2559	255,585	33,749	289,334	51,718	6,708	58,426	307,303	40,457	347,760
2560	236,268	31,580	267,848	43,679	5,473	49,152	279,947	37,053	317,000
2561	246,987	34,071	281,058	39,241	5,189	44,430	286,228	39,260	325,488
2562	190,438	25,335	215,773	32,607	4,286	36,893	223,045	29,621	252,666
2563	181,518	23,907	205,425	29,233	4,276	33,509	210,751	28,183	238,934
2564	183,131	24,685	207,816	29,230	4,186	33,416	212,361	28,871	241,232
2565	220,724	30,808	251,532	32,441	4,369	36,810	253,165	35,177	288,342

ภาพที่ 2 จำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย พ.ศ. 2555-2565
ที่มา: คณะผู้วิจัย

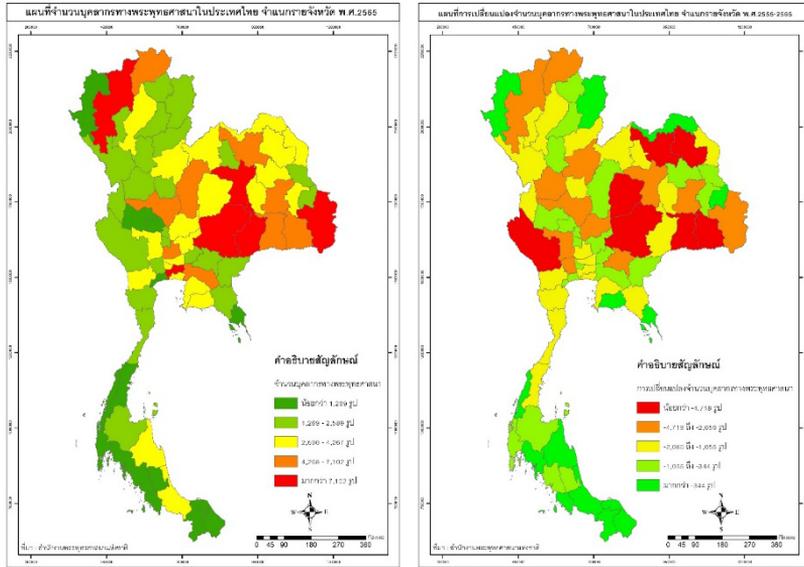
เมื่อพิจารณาจำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนารายจังหวัดพบว่า กรุงเทพมหานครมีจำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนามากที่สุด คือ 18,055 รูป รองลงมา 3 อันดับ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 10,036 รูป จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 9,256 รูป และจังหวัดขอนแก่น จำนวน 9,140 รูป ตามลำดับ ส่วนจังหวัดที่มีบุคลากรทางพระพุทธศาสนาน้อยที่สุด คือ จังหวัดสตูล จำนวน 287 รูป ส่วนจังหวัดที่มีการเปลี่ยนแปลงของจำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงมากที่สุด คือ จังหวัดนครราชสีมา มีบุคลากรทางพระพุทธศาสนาลดลงมากที่สุด คือ ลดลง 9,175 รูป รองลงมา 3 อันดับแรก ได้แก่ จังหวัดศรีสะเกษ ลดลง 5,090 รูป จังหวัดอุดรธานี ลดลง 5,075 รูป และจังหวัดกาญจนบุรี ลดลง 4,950 รูป ตามลำดับ ส่วนจังหวัดที่มีบุคลากรทาง

พระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นได้แก่ จังหวัดหนองคาย เพิ่มขึ้น 501 รูป จังหวัดสงขลา เพิ่มขึ้น 167 รูป จังหวัดระยอง เพิ่มขึ้น 142 รูป และจังหวัดยะลา เพิ่มขึ้น 8 รูป ตามลำดับ บุคลากรทางพระพุทธศาสนา⁸ สามารถสรุปได้ตารางที่ 3 และภาพที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 จำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
ที่มีจำนวนมากที่สุดและน้อยที่สุด 5 จังหวัด

อันดับที่มากที่สุด	จังหวัด	จำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนา (รูป)	อันดับที่น้อยที่สุด	จังหวัด	จำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนา (รูป)
1	กรุงเทพมหานคร	18,055	1	สตูล	287
2	เชียงใหม่	10,036	2	ยะลา	313
3	อุบลราชธานี	9,256	3	นราธิวาส	331
4	ขอนแก่น	9,140	4	ภูเก็ต	332
5	นครราชสีมา	9,071	5	ปัตตานี	342

⁸ “ข้อมูลพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา ปี พ.ศ. 2565,” สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2566, <https://www.onab.go.th/th/content/category/detail/id/1278/iid/41469>.

ภาพที่ 3 แผนที่จำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
จำแนกรายจังหวัด พ.ศ. 2565 และแผนที่การเปลี่ยนแปลงของจำนวนบุคลากร
ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย จำแนกรายจังหวัด
ระหว่างปี พ.ศ. 2555-2565
ที่มา: คณะผู้วิจัย

เมื่อพิจารณารายภูมิภาคพบว่าภูมิภาคที่มีจำนวนวัดมากที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในปี พ.ศ. 2565 พบว่ามีวัดทั้งหมด 22,371 แห่ง เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2555 มากถึง 3,761 แห่ง ส่วนกรุงเทพฯ และปริมณฑลมีจำนวนวัดน้อยที่สุด คือ 1,325 แห่ง เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2555 จำนวน 50 แห่ง⁹ สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 4 ดังนี้

⁹ “ระบบทะเบียนวัด,” สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, สืบค้นเมื่อ 4 มกราคม 2566, <http://binfo.onab.go.th/Temple/Temple-List-view.aspx>.

ตารางที่ 4 จำนวนวัดในประเทศไทย จำแนกตามภูมิภาค

ภูมิภาค	จำนวนวัด (แห่ง)			
	พ.ศ. 2555	พ.ศ. 2560	พ.ศ. 2565	พ.ศ. 2555-2565
กรุงเทพฯ และปริมณฑล	1,275	1,305	1,325	50
ภาคกลาง	6,829	7,382	7,595	766
ภาคเหนือ	5,043	5,376	5,659	616
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	18,610	20,759	22,371	3,761
ภาคตะวันออก	1,875	1,973	1,980	105
ภาคตะวันตก	1,677	1,797	1,876	199
ภาคใต้	2,404	2,550	2,665	261

เมื่อพิจารณารายจังหวัดพบว่า ในปี พ.ศ. 2565 จังหวัดที่มีจำนวนวัดมากที่สุด คือ จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 2,215 แห่ง รองลงมา 3 อันดับ ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี 1,925 แห่ง จังหวัดร้อยเอ็ด 1,666 แห่ง และจังหวัดอุดรธานี 1,589 แห่ง ตามลำดับ ส่วนจังหวัดที่มีจำนวนวัดน้อยที่สุด คือ จังหวัดภูเก็ต จำนวน 41 แห่ง¹⁰ สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 5 ดังนี้

ตารางที่ 5 จำนวนวัดในประเทศไทยที่มีจำนวนมากที่สุดและน้อยที่สุด 5 จังหวัด

อันดับที่มากที่สุด	จังหวัด	จำนวนวัด (แห่ง)	อันดับที่น้อยที่สุด	จังหวัด	จำนวนวัด (แห่ง)
1	นครราชสีมา	2,215	1	ภูเก็ต	41

¹⁰ ที่เดียวกัน

ตารางที่ 5 จำนวนวัดในประเทศไทยที่มีจำนวนมากที่สุดและน้อยที่สุด 5 จังหวัด (ต่อ)

อันดับที่มากที่สุด	จังหวัด	จำนวนวัด (แห่ง)	อันดับที่น้อยที่สุด	จังหวัด	จำนวนวัด (แห่ง)
2	อุบลราชธานี	1,925	2	สตูล	43
3	ร้อยเอ็ด	1,666	3	ระนอง	45
4	อุดรธานี	1,589	4	ยะลา	53
5	ขอนแก่น	1,576	5	นราธิวาส	80

ส่วนจังหวัดที่มีการเพิ่มขึ้นของวัดมากที่สุดในช่วงปี พ.ศ. 2555-2565 คือ จังหวัดอุดรธานี มีจำนวนวัดเพิ่มขึ้น 335 แห่ง รองลงมา 3 อันดับแรก ได้แก่ จังหวัดเพชรบูรณ์ เพิ่มขึ้น 273 แห่ง จังหวัดสกลนคร เพิ่มขึ้น 272 แห่ง และ จังหวัดอุบลราชธานี เพิ่มขึ้น 269 แห่ง ตามลำดับ ส่วนจังหวัดที่ไม่มีการเพิ่มขึ้นของวัดในช่วงปี พ.ศ. 2555-2565 คือ จังหวัดปราจีนบุรี สามารถสรุปได้ดัง ตารางที่ 6 ดังนี้

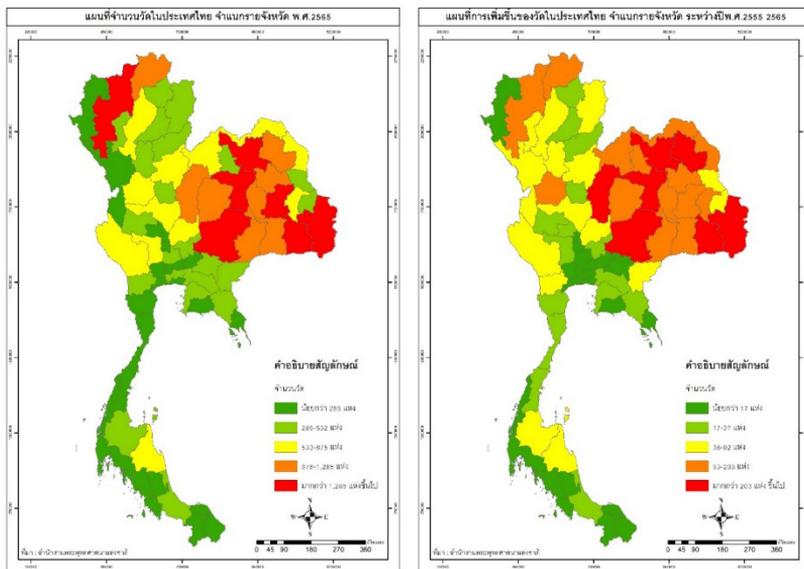
ตารางที่ 6 จำนวนวัดที่เพิ่มขึ้นในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2555-2565
ที่มีจำนวนมากที่สุดและน้อยที่สุด 5 จังหวัด

อันดับที่มากที่สุด	จังหวัด	จำนวนวัดที่เพิ่มขึ้น (แห่ง)	อันดับที่น้อยที่สุด	จังหวัด	จำนวนวัดที่เพิ่มขึ้น (แห่ง)
1	อุดรธานี	335	1	ปราจีนบุรี	-
2	เพชรบูรณ์	273	2	ภูเก็ต	3
3	สกลนคร	272	3	ปัตตานี	3
4	อุบลราชธานี	269	4	สมุทรสาคร	3
5	ศรีสะเกษ	259	5	สิงห์บุรี	3

จากข้อมูลจำนวนวัดในประเทศไทยเมื่อมาแสดงเป็นแผนที่พบว่า จังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนวัดมากกว่าภูมิภาคอื่นมาก ๆ โดยส่วนใหญ่จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีวัดกระจายอยู่แต่ละวัดมากกว่า 875 แห่ง จะมีเพียง 3 จังหวัดที่มีจำนวนวัดอยู่ในช่วงระหว่าง 285-532 แห่ง ได้แก่ จังหวัดสระแก้ว จำนวน 426 แห่ง จังหวัดมุกดาหาร 416 แห่ง และจังหวัดอำนาจเจริญ 411 แห่ง ตามลำดับ ส่วนการเพิ่มขึ้นของจำนวนวัดในประเทศไทยในช่วง 10 ปีระหว่างปี พ.ศ. 2555-2565 พบว่าส่วนใหญ่อยู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเช่นกัน ในขณะที่ภาคใต้มีทั้งจำนวนวัดที่น้อยและการเพิ่มขึ้นของวัดที่น้อยกว่าภูมิภาคอื่น อาจเนื่องมาจากศาสนาพุทธไม่ใช่ศาสนาหลักที่ประชาชนในภาคใต้นับถือกันมากเหมือนภูมิภาคอื่น ๆ

จากการวิเคราะห์ตามแนวความคิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและแนวความคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมพบว่า ในปัจจุบันจำนวนวัดและบุคลากรทางพระพุทธศาสนาจะมีสัดส่วนมากกว่าภูมิภาคอื่น รองลงมาเป็นภาคกลางและภาคเหนือ ซึ่งสะท้อนให้เห็นการจับกลุ่มทางวัฒนธรรมของคนนับถือพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น แม้ว่าในช่วงปี พ.ศ. 2562-2564 จะมีการเปลี่ยนแปลงลดในจำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนา ส่วนหนึ่งอาจมาจากผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 ทำให้การบวชเป็นภิกษุของประชาชนตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเข้ามาในพระพุทธศาสนามีจำนวนลดลง แต่หลังจากสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 คลี่คลายจะเป็นสัดส่วนจำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนากลับมาเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยยะสะท้อนให้เห็นว่า ในปัจจุบัน ประชาชนยังนิยมบวชเป็นภิกษุตามความเชื่อ ประเพณี ในขณะที่ภาคใต้อาจมีสัดส่วนจำนวนวัดที่เพิ่มขึ้นในอัตราที่ต่ำมากและบุคลากรทางพระพุทธศาสนามีแนวโน้มลดลงอย่างมาก ส่วนหนึ่งมาจากประชาชนส่วนใหญ่ในภาคใต้ นับถือศาสนาอิสลามและในปัจจุบันมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ทำให้หลายจังหวัดมีจำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนา น้อย ส่วนจังหวัดในภาคใต้

ที่ยังมีจำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนา มาก ได้แก่ นครศรีธรรมราช สงขลา สุราษฎร์ธานี และพัทลุง เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มข้นของการนับถือศาสนาพุทธของประชาชนในภาคใต้ และในส่วนการกระจุกตัวของบุคลากรทางพระพุทธศาสนายังคงเป็นกรุงเทพมหานครเนื่องจากเป็นศูนย์กลางของประเทศที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดและการเข้ามาศึกษาในระดับที่สูงขึ้นทำให้ในอนาคตจะมีสัดส่วนบุคลากรทางพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น

ภาพที่ 4 แผนที่จำนวนวัดในประเทศไทย จำแนกรายจังหวัด พ.ศ. 2565 และแผนที่การเพิ่มขึ้นของวัดในประเทศไทย จำแนกรายจังหวัด ระหว่างปี พ.ศ. 2555-2565
ที่มา: คณะผู้วิจัย

เมื่อวิเคราะห์ตามแนวคิดการกระจายเชิงพื้นที่ที่ตามหลักการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมพบว่า ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสัดส่วนวัดและบุคลากรทางพระพุทธศาสนาสูงกว่าภูมิภาคอื่นเนื่องมาจากมีประชากรจำนวนมากกว่าภูมิภาคอื่น จากข้อมูลของกรมการปกครองปี พ.ศ. 2565 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประชากรทั้งหมด 17,301,331 คน โดยจะกระจุกตัวอยู่ในจังหวัดใหญ่ ๆ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดอุดรธานี และจังหวัดขอนแก่น เป็นต้น ในขณะที่ภาคใต้มีสัดส่วนวัดและบุคลากรทางพระพุทธศาสนาต่ำที่สุดเนื่องจากประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามเป็นหลัก แต่ก็มีบางจังหวัด เช่น จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ยังคงมีจำนวนวัดมากที่สุดในภาคใต้เนื่องจากได้รับอิทธิพลของศาสนาพุทธในอดีต รวมถึงมีการขยายไปยังจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งในปัจจุบันก็ยังมีแนวโน้มจำนวนวัดและบุคลากรทางพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น ส่วนภาคกลางถึงแม้จะมีจำนวนวัดและบุคลากรทางพระพุทธศาสนารองมาเป็นอันดับสอง มีจำนวนวัดเพิ่มขึ้นค่อนข้างเยอะแต่จำนวนพระภิกษุและสามเณรกลับมีจำนวนลดลงอย่างมากในช่วงที่ผ่านมา โดยในช่วงปี พ.ศ. 2555-2565 มีจำนวนพระภิกษุและสามเณรลดลงมากถึง 29,681 รูป ซึ่งสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในช่วงที่ผ่านมาว่ามีจำนวนคนบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาลดน้อยลง

5. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาลักษณะการกระจายตัวและการเปลี่ยนแปลงจำนวนวัดในประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2555-2565 พบว่า การเปลี่ยนแปลงของจำนวนวัดในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2555-2565) มีจำนวนวัดเพิ่มขึ้นมากถึง 5,592 แห่ง โดยมีจำนวนวัดเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยปีละประมาณ 559 แห่งต่อปี แต่ในทางกลับกันกลับพบว่า จำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนาอันได้แก่ พระภิกษุและสามเณร

เป็นต้น ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ลดลงมากถึง 66,953 รูป เมื่อพิจารณารายจังหวัด พบว่าจังหวัดที่มีวัดมากที่สุดคือ จังหวัดนครราชสีมา รองลงมา 3 อันดับแรก ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดอุดรธานี ตามลำดับ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าวัดส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนภาคใต้ มีจำนวนวัดน้อยที่สุดเนื่องมาจากประชาชนส่วนใหญ่ไม่นับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก สะท้อนให้เห็นการกระจายทางวัฒนธรรมในพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาจะมีคนนับถือพระพุทธศาสนามากกว่าพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลน้อย ในขณะที่เดียวกันพระพุทธศาสนาก็มีความเสื่อมลงเมื่อกาลเวลาผ่านไปนาน ดังเช่นในภาคใต้ที่คงเหลือพื้นที่จังหวัดที่มีวัดมากเฉพาะจังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในขณะที่จังหวัดอื่นในภาคใต้ก็มีแนวโน้มมีจำนวนวัดเพิ่มขึ้นในจำนวนที่น้อยมาก เมื่อพิจารณาร่วมกับจำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนากลับพบว่า ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2555-2565) มีจำนวนพระภิกษุและสามเณรมีจำนวนลดลง โดยจังหวัดที่มีจำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนามากที่สุด คือ กรุงเทพมหานคร มีจำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนา 18,055 รูป รองลงมา 3 อันดับแรกได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ 10,036 รูป จังหวัดอุบลราชธานี 9,256 รูป และจังหวัดขอนแก่น 9,140 รูป ตามลำดับ ส่วนจังหวัดที่มีจำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนาน้อยที่สุด คือ จังหวัดสตูล จำนวน 287 รูป ส่วนการเปลี่ยนแปลงจำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนาพบว่าจังหวัดนครราชสีมา มีจำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนาลดลงมากที่สุดถึง 9,175 รูป ส่วนจังหวัดที่มีจำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น คือ จังหวัดหนองคาย เพิ่มขึ้น 501 รูป

6. อภิปรายผลงานวิจัย

จากการศึกษาลักษณะการกระจายตัวและการเปลี่ยนแปลงจำนวนวัดในประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2555-2565 พบว่า วัดมีความสำคัญต่อชุมชนส่งผลให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีสัดส่วนจำนวนประชากรมากมีจำนวนวัดที่มากกว่าภูมิภาคอื่น สอดคล้องกับงานวิจัยชาญณรงค์ บุญหนุน ที่ได้ศึกษาการลดลงของจำนวนพระภิกษุในช่วงปี พ.ศ. 2550-2553 ที่มีแนวโน้มลดลงซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาในอนาคตทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนา¹¹ และงานวิจัยของดำรงศักดิ์ มีสุนทร ที่ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ที่มองว่าชุมชนกับวัดมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยเฉพาะความสัมพันธ์กันในระบบความเชื่อ ลักษณะนิสัยชุมชน บทบาทของสงฆ์ในชุมชน เป็นต้น¹² ส่วนในปัจจุบันที่มีจำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนา ลดน้อยลงในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาเนื่องจากในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างมาก ส่งผลให้ประชาชนในปัจจุบันมีแนวโน้มเข้าวัดและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่วัดน้อยลงสอดคล้องกับงานวิจัยของ อาทิตยา จารุจินดา ที่ได้ศึกษาพฤติกรรมทางศาสนาของคนในสังคมเมือง ซึ่งพบว่า ในปัจจุบันกลุ่มคนที่ไปวัดส่วนใหญ่เป็นคนสูงอายุไม่ค่อยมีกลุ่มเด็กหรือวัยรุ่น วัยทำงานมาร่วมทำกิจกรรมที่วัด ในขณะที่ความสม่ำเสมอในการเข้าวัดลดน้อยลง จะไปเมื่อสะดวกต่างจากเดิมที่จะไปวัดเสมอทุกวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา¹³ เช่นเดียวกับงานวิจัย

¹¹ Charnnarong Boonnoon, "Declining Number of Buddhist Monks and Its Impact on the Future of Buddhism," *The Chulalongkorn Journal of Buddhist Studies*, 7, (2013): 1-27.

¹² ดำรงศักดิ์ มีสุนทร, "ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน กรณีศึกษา วัดนามสมมุติกับชุมชนนามสมมุติ จังหวัดกาญจนบุรี," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศาสตรบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2556), 139.

¹³ อาทิตยา จารุจินดา, "พฤติกรรมทางศาสนาของคนในสังคมเมือง : กรณีศึกษา วัดสนามนอกและวัดสนามในตำบลวัดชะลอ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี," (วิทยานิพนธ์

ของ ภัทริรา ศิริमानนท์ ที่ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับความศรัทธาพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในวัด¹⁴

ส่วนเรื่องการเปลี่ยนแปลงจำนวนบุคลากรทางพระพุทธศาสนา พบว่า ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของรัฐกรณ์ พงษ์ประเสริฐ ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงจำนวนสามเณรในพระพุทธศาสนา ซึ่งพบว่า จำนวนพระภิกษุและสามเณรมีจำนวนลดลงเรื่อย ๆ โดยสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงจำนวนสามเณรในประเทศไทยมาจากการเปลี่ยนแปลงในสังคมหลาย ๆ ด้าน ได้แก่ นโยบายการศึกษา การขาดแคลนแรงงาน องค์กรความรู้ที่ไม่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตในปัจจุบัน และสังคมเปลี่ยนจากอดีตเป็นสังคมอุตสาหกรรมและการเรียนรู้เป็นต้น¹⁵ ซึ่งสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมส่งผลต่อการนับถือพระพุทธศานาน้อยลงทำให้บุคลากรทางพระพุทธศาสนามีสัดส่วนลดลงตามมา ดังนั้นหากสังคมยังคงความต้องการคงไว้ซึ่งความมั่นคงในพระพุทธศาสนา จะต้องมึนโยบายหรือกลยุทธ์โดยภาครัฐในการสร้างแรงจูงใจและความมั่นคงให้กับพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต

ปริญญาหมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546), 100.

¹⁴ ภัทริรา ศิริमानนท์, “การศึกษาความศรัทธาในพุทธศาสนาและสัมพันธ์ภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ,” (สารนิพนธ์ปริญญาหมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551), 79.

¹⁵ รัฐกรณ์ พงษ์ประเสริฐ, “ปัจจัยที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงจำนวนสามเณรในพระพุทธศาสนา,” *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, ปีที่ 9 ฉบับที่ 5, (กรกฎาคม - สิงหาคม 2564): 2151.

7. ข้อเสนอแนะ

ควรมีการศึกษาแนวโน้มการกระจายตัวของวัดในอนาคตเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนการบริหารจัดการด้านพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับลักษณะการกระจายตัวของวัดและบุคลากรทางพระพุทธศาสนา อาจมีการศึกษาเชิงลึกในการพิจารณาประเด็นเรื่องการกระจุกตัวของวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีอยู่มากกว่าพื้นที่อื่นอย่างมีนัยยะ รวมไปถึงการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงจำนวนวัดและบุคลากรทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ในการทำแผนการพัฒนาหรือการออกนโยบายด้านพระพุทธศาสนาที่เหมาะสม

บรรณานุกรม

• ภาษาไทย

1. หนังสือ

กรมศิลปากร. *ตำนานพระอารามหลวง*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, 2563.

สุพิศวง ธรรมพันทา. *มนุษย์กับสังคม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ภูมิไทย, 2543.

2. บทความ

รัฐกรณ์ พงษ์ประเสริฐ. “ปัจจัยที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงจำนวนสามเณรในพระพุทธศาสนา.” *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, ปีที่ 9 ฉบับที่ 5, (กรกฎาคม - สิงหาคม 2564): 2144-2153.

3. วิทยานิพนธ์

ทันตिका เดชะศิริ. “การกระจายตัวปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกทำเลที่ตั้งและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกใช้บริการธุรกิจรถเช่า กรณีศึกษาอำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่.” วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550.

ดำรงศักดิ์ มีสุนทร. “ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน กรณีศึกษา วัดนามสมมุติกับชุมชนนามสมมุติ จังหวัดกาญจนบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2556.

ภัทรา ศิริมานนท์. “การศึกษาความศรัทธาในพุทธศาสนาและสัมพันธ์ภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ.” สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551.

อาทิตยา จารุจินดา. “พฤติกรรมทางศาสนาของคนในสังคมเมือง : กรณีศึกษา
วัดสนามนอกและวัดสนามในตำบลวัดชะลอ อำเภอบางทราย จังหวัด
นนทบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.

4. ข้อมูลจากเว็บไซต์

ศูนย์ข้อมูลกลางทางด้านศาสนา. “สถิติผู้นับถือ.” สืบค้นเมื่อ 4 มกราคม 2566.

<https://e-service.dra.go.th/religion/buddhism?type=10>.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. “ข้อมูลพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา
ปี พ.ศ. 2565.” สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2566.

<https://www.onab.go.th/th/content/category/detail/id/1278/iid/41469>.

_____. “จำนวนวัดในประเทศไทย ปี 2555-2564.” สืบค้นเมื่อ 4 มกราคม
2566. [https://www.onab.go.th/th/content/category/detail/id/805/
iid/9905](https://www.onab.go.th/th/content/category/detail/id/805/iid/9905).

_____. “ระบบทะเบียนวัด.” สืบค้นเมื่อ 4 มกราคม 2566.

<http://binfo.onab.go.th/Temple/Dashboard.aspx>.

_____. “ระบบทะเบียนวัด.” สืบค้นเมื่อ 4 มกราคม 2566.

<http://binfo.onab.go.th/Temple/Temple-List-view.aspx>.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. “สถิติบุคลากรและศาสนสถานทางศาสนาในประเทศไทย.”
สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2566.

http://ittdashboard.nso.go.th/preview.php?id_project=56.

• ภาษาอังกฤษ

1. หนังสือ

WINTROP, Robert H.. *Dictionary of Concepts in Cultural Anthropology*.
New York: Greenwood Press, 1991.

2. บทความ

BOONNOON, Charnnarong. "Declining Number of Buddhist Monks and Its Impact on the Future of Buddhism," *The Chulalongkorn Journal of Buddhist Studies*, 7, (2013): 1–27. Retrieved from <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/cjbs/article/view/244912>.